

Тарасюк Я.П.

ФР.МОРІАК “МІСЦЯ ЗА РАНГОМ”: КОМУНІКАЦІЯ САМОСТЕЙ

“Розуміння – ірраціональне явище. Метафора розуміння – це натяк на існування неявної єдності між тими, хто розмовляє, таємна угода. Розуміння виникає тоді, коли думки й почуття проникають за межі тих вражень, що виникають при сприйнятті звуків слів, тобто проникають до смислів, що означаються цими звуками” [5, 323].

Смисл існує в усвідомленій та неусвідомленій формах, тобто в явній, свідомій, вербалізованій та прихованій, непридатній для свідомої вербалізації. Ці смислові сторони розуміння взаємодоповнюють одне одного. “Глибина розуміння як результат відповідності залежатиме від рівня рефлексії мовців, від діалогу свідомостей і від прихованого зв’язку між двома несвідомими сферами психіки (нерефлексивний рівень розуміння)” [5, 323].

Суб’єкт, що говорить, переживає себе в дивовижній формі буття – наративному бутті. Ця форма буття дає змогу суб’єкту вийти за межі свого “Я” та втілитися в іншобуттєві форми свого існування в інших носіях свідомості оточення. Наратив є втіленою вигадкою – способом буття суб’єкта, що говорить. Але тільки у випадку “тут-і-зараз” народження вигадки.

Наратив містить у собі ідеї суб’єкта, які включаються на нерелексивному рівні розуміння у смислові структури іншого, аби лише потім бути усвідомленими ним на парадигмальному рівні (де здійснюється формальний (логічний, раціональний) опис та пояснення навколишньої дійсності) – своєму чи авторському – не має значення. Ідея вигадки є ментальною формою іншобуття суб’єкта, що втілюється у свідомості Іншого цим Іншим, але під знаком її Автора. Без таємної і явної взаємодії двох ідей вигадка залишається невітленою [5, 324].

Справжнє мистецтво розкриває через зовнішні форми внутрішній глибокий аспект буття Душі та Духу. Автор справжнього Твору Мистецтва знаходить єдино потрібні слова і єдино можливі образи, зрозумілі лише живій людині, можливому суб’єкту в ній. Цей можливий суб’єкт у людині отримує в психології Юнга статус архетипу – архетипу Самості. Самістю Юнг називає цілісність людської психіки, що об’єднує її протилежні сфери в гермафродитну єдність “округлої особистості”. Самість, відтак, на думку Юнга, є тою шуканою тотальною особистістю, якою ми і є насправді; вона охоплює весь обсяг нашого свідомого й несвідомого життя. Російський психолог Лаврова О.В., представник новітньої, так званої Self-психології, розвиває юнгіанську ідею Самості, стверджуючи, що архетип Самості є живим джерелом психічної енергії, в якому міститься нуклеарна ментальна форма людини [5, 265]. За визначенням, ця нуклеарна ментальна форма містить у собі все від народження людської індивідуальності у вигляді потенційних ресурсів та можливостей. Їхня реалізація неможлива без зусиль та тренування індивіда в об’єднанні себе – з собою та світом. Самість, на думку Лаврової, – це архетип Духу, що проявляється у всіх архетипних формах як інтегруючий, зв’язуючий процес, джерело життя, першопричина буття, внутрішній центр особистості.

Роман “Місця за рангом” – це перший роман, де виявляються засадничі теми, проблеми й конфлікти, що ними оперуватиме письменник упродовж усієї творчості. Цей роман вже не гра в літературу – це потреба писання як форми існування власного Духу, це прорив Самості письменника через текст. Момент просвітлення, що дається на якийсь момент у часі творення тексту, – точка прориву до безмежності. А щоденники, есеї, статті – це вже спроба логічної інтерпретації, повернення, вибудовування конструкції, яка б допомогла знову повернутися в точку прориву.

Огюстен – стрижневий персонаж роману. Він має одну функцію – провокувати інших персонажів, він стає причиною їхнього конфлікту із Самістю. Він відкриває їм очі, робить їх зрячими, повертає їм душу. Огюстеном починається і ним закінчується роман, ним починається і ним закінчується історія душі Я і Флоранс. Моріак від початку зосереджує увагу на цьому персонажеві.

Через Огюстена Моріак стверджує ідею, що можливість проникнення в суть світу й здатність до об’ємного пізнання дається від народження й залежить не тільки від людини, а й від Божого благословення. До того ж, ця винятковість помітна всім, проте як особливий дар чи благословення сприймається лише тими, хто сам володіє цим даром. Тому велич Огюстена зрозуміла лише Я, а згодом стає зрозумілою й для Флоранс. Огюстен від народження існує поза межами світу – син вигнанця, що свідомо порвав з облудним світом, і чужинки-польки, що несвідомо є виганкою світу. Огюстен – аутсайдер, ба більше – він не “проклятий”, не “вигнаний” за межі цього світу. Він єдиний з персонажів цього роману ніколи цьому світові не належав. Він не вимірюється вартостями, моральними законами цього світу. Огюстен втілює в романі не тільки архетип Моріяка, образ Христа. (Тут варто згадати, що в Юнга Христос є символом Самості). Він не знає своєї матері, але знає свого батька – найвищий прояв духовної досконалості, провідник Духу чи то сам Дух, можливо, Бог-Отець попри його атеїзм (одна з енігм Моріяка: аби відчувати Бога, не обов’язково бути католиком). Його оточує тиша. Впродовж усього роману – мовчання. Він не потребує пояснень і слів, бо знає все, а слова надто малі, щоб вмістити це знання. Огюстен, як Христос, наблизився до світу людей, аби відкрити їм інший світ, радше – просто відкрити їм світ, показати його. Бо одягнувши маску на себе, вони одягли її й на світ. Він прийшов сам, опустився до рівня людей, аби зірвати маски, аби зруйнувати фортеці облуди, збудовані ними. А його зрадили й розіп’яли. Я і Флоранс використали Огюстена, аби проникнути в закрите для них світське товариство. Проте вони не змогли передбачити його сили. Його світло просочилося крізь їхні панцирі. Він змінив їх, зруйнував їхнє налагоджене нормальне життя. Він відкрив їм таємницю буття, що підірвала їхній раціональний світ. Огюстен спровокував конфлікт із Самістю... і зник як реальна особа, перетворившись на спогад, ідею, фантом. А коли він “оживає” у другій частині роману, він виявляється зайвим, нікому не потрібним. Нікому не потрібний живий Христос, живий Господь – легше молитися розіп’ятому, ніж любити живого.

Як персонаж, Огюстен виконує свою функцію й залишає дійство. Поступово зовнішній вигляд Огюстена розмивається, втрачає конкретні

обриси й стає схожим на образ зі сновидінь. Для Флоранс він стає фантомом, “мертвою ментальною формою, незмінною і несправжньою” [5, 330], у такий спосіб вона випадає з реальності – несвідоме захоплює свідомість. Для Я ж Огюстен стає образом його справжньої внутрішньої автентичності, здолати яку він не подужає і відмовитися від якої не зможе.

Моріак стверджує, що існує певне потенційне Я, ідеальне Я, тобто та частка божественної природи, яку Бог вдихнув у людину. І призначенням людини є поступове розгортання цього Я, цієї Самості.

У романах Моріяка часто зустрічаються персонажі, що втілюють образ Самості, що в письменника тотожний образу Христа. Тим самим він намагається довести, що кожна людина здатна проявити свою божественну природу, але для цього вона має докласти зусилля, відмовившись від облудних обіцянок світу.

1. Зборовська Н.В. Психоданаліз і літературознавство. - К., 2003.
2. Романець В.А. Психологія творчості. - К., 2001.
3. Левчук Л.Т. Психоданаліз: історія, теорія, мистецька практика. - К., 2002.
4. Каралашвили Р. Мир романна Г.Гессе.
5. Лаврова О.В. Глубинная топологическая психотерапия: идеи о трансформации. Введение в философскую психологию. – СПб., 2001.
6. Юнг К.Г. Избранное. – Мн., 1998.
7. Fr. Mauriac. Préséances. – Paris, 1990.

Титаренко І.Л.

Харківський національний університет ім. В.Н.Наразіна

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ СВІТУ ЯК СУКУПНІСТЬ КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Досягнення сучасної теорії пізнання полягають, здебільшого, в затвердженні комунікативного підходу та виявленні у зв'язку з цим фундаментальної значущості факту виробництва й споживання знання в галузі різноманітних інституцій. Проте комунікація, що репрезентується як діалог і як раціональна критика, відкриває невичерпні можливості для вирішення не тільки гносеологічних проблем, але й у більш конкретному плані – в культурі та мистецтві зокрема. Вищезазначені положення набувають особливої актуальності в процесі визначення специфіки художнього образу світу конкретної доби.

2. Виникнення категорії “образ світу” первісно пов'язано з вивченням процесу сприйняття. У вітчизняній науці цей термін відносно новий. Початок його активного вжитку пов'язують із науковою діяльністю А.Н. Леонтьєва, розробками С.Д. Смирнова, В.В.Петухова, Ф.Е. Василюка, теорією культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського, працями О.Е. Баксанського та інших.

Образ світу, з точки зору сучасної когнітивної психології, є певна ієрархічна структура, яка являє собою гіпотези, що інтерпретують реальність, віддзеркалюючи складну систему онтогенетичних апріорних